

KELET ÉS NYUGAT AZ IFJÚSÁGI GONDOLATBAN

AMAGYARSÁG legnagyobb és legkínzóbb politikai és kulturális kérdése ezer éven keresztül az oly sokszor tárgyalt nyugat-kelet problémája volt. A nyugat-keleti dilemma azonban nem hű tükre és pontos kifejezője a benne feltárt fogalmaknak. „A földrajz szempontjai vegyülnek itt a művelődés történetével, értékítéletek, a vágy, a hiúság, önáltatás indulataival. E különféle szempontok szétválasztása, vágy és lehetőség, tény és szimbólum, értékítélet és jelszó szétválasztása pedig már azért is rendkívül fontos, mert túl a szaktudományok és a reálpolitika gondolatmenetein valóban nemzeti létünk legsúlyosabb problémái tűnnek itt fel előttünk.“¹ Első pillanatban talán paradoxonnak látszik, ha azt állítjuk, hogy e kérdés megoldatlansága bizonyos mértékig nemzeti és népi vitalitásunk jele. Kétségtelen, hogy vannak hátrányos és bénító kihatásai e problémának, azonban Kelet és Nyugat között elfoglalt politikai és kulturális ingahelyzetünk logikus eredője e bizonytalanság, mely feszülő és egymással egyensúlyba jutni nem tudó energiákra mutat. Ha a honfoglaló magyarság nem áll meg végleg Pannóniában, hanem új európai hazáját nyugatabbra helyezi, úgy valószínű, hogy ez a számunkra jelenleg oly kínzó kérdés úgy politikai, mint kulturális téren végleg elveszti aktualitását. Földrajzi helyzetünk azonban nem adta meg ennek lehetőségét. „Mert — amint Keresztury helyesen megjegyzi — tévedés volna a Kelet-Nyugat ellentétet a magyar szellemiség kizárólagos tulajdonául tekinteni. Joggal vagy jogtalanul a „Zwischeneuropa-nak“ nevezett öv minden népe, a lengyelektől a bolgárokig, itt keresi művelődésének értelmét és sorsának kulcsát. A magyar dilemmának egyéni színezetet csupán a táj, nép, történelem, az élmény és magatartás sajátossága adnak.“²

Az európai magyar problémának ez az „egyéni színezete“ körülbelül rokonalanságunk tényében van elrejtve. A germán, román és szláv népcsalád körén és érdekein kívül esve nemzeti törekvéseinket rokonfajú népek sohasem támogathatták. Egyedül álltunk, de reálpolitikai okokból egyedül mégsem maradhattunk. Közeledni és kapcsolódni kellett más népekhez, szép szóval vagy erőszakkal, de sohasem a vér titkos vonzódása útján. Ennek a politikai egyedülállásnak

¹ Keresztury Dezső: Kelet és Nyugat között. (Magyar Szemle 1934 június hó, 153. oldal.)

² Keresztury i. m. 144. oldal.

a nehézségét még fokozta kulturális határhelyzetünk is a germán-latin katolicizmus és a szláv-görög ortodoxia határán. Kelet és Nyugat határán mindkét égtáj felénk nyúlt és magáénak követelt, egyik a múlt, a másik a jelen és a jövő jogán, de mindig a teljes nemzeti vagy kulturális asszimiláció árán. A magyarság természetes életösztönével megtorpant e kényes válaszut előtt. Etelközben e szempont kettéosztotta a magyarságot, de kulturális téren krisztianizálódásában is zavarólag hatott. Hiszen a keleti kereszténységnek előbb voltak hívei Magyarországon, mint a nyugatinak, azonban— reálpolitikai okokból — dinasztiaink mégis az utóbbi mellett döntött. Ezzel formailag kulturális elhelyezkedésünk elintézését nyert.

Hogy történeti fejlődésünkben mégis inkább nyugatiakká váltunk, mint keletiekké, ennek legérdekesebb bizonyítéka azonban maga a kelet-nyugati kérdés átalakulása és európaivá válása. A honfoglaló magyarság lelkében a nyugat-keleti vonzás még Európa és Ázsia küzdelmét jelentette. Később ez átalakult nyugati és keleti európai népekhez való kapcsolódás problémájává, hogy a török hódítás idejében Erdély függetlenségi politikájában még egyszer és utoljára próbára tegye ázsiai szimpátiánkat. A hódoltság megszűntével azonban újabb átalakuláson megy keresztül a probléma. A nyugatiság ekkor már a Habsburgok jogara alatt élő német-római császársággal való együttthaladást jelenti a függetlenségi tartalmat nyert keletiséggel szemben. A nyugati orientációt reálpolitikai megfontolások teszik indokolttá, míg a keleti mellett érzelmi szempontok szólnak. A tatár és török dúlásokban elfogyott maradék magyarság régi nagyságát és hatalmát feledni képtelen és redukált népállományával egyedül és függetlenül akarja a Dunavölgyben betölteni régi szerepét. Ez akkor erejét meghaladó feladat s a török háborúkat követő szabadságháborúinknak tulajdonképpen ez az igazi oka és eredője. A vágy vívja itt csatáját a reális politikai adottságokkal és lehetőségekkel szemben s hogy ezt a nemzet maga is belátja, azt mutatja megoszlásának ténye is. A kuruc-labanc ellentét tehát több, mint a Habsburg-ház és a magyar nemzet küzdelme. Az ellenséges nyomásnak az egyesült nemzet talán sikerrel tudott volna ellentállni, azonban a nemzet tekintélyes része nem látta célszerűnek ez ellentállást. A nemzet egyik része került szembe itt a nemzet másik részével s e háborúk pusztító hatásának ez az igazi magyarázata. A függetlenségi „keleti“ szemlélet vívja itt csatáját a „nyugati“-al szemben, a magyar közjogi álláspont a reálpolitikai felfogással. Mindkét oldalon sok jóhiszemű magyar küzd s ez az egyik oka annak, hogy a nemzet nagy tömege tanácstalanságában erkölcsileg meghasonlottá, politikailag pedig közönyössé válik. A magyar politikai szemlélet ellentmondóvá és bonyolulttá válik, mert az adott történelmi helyzet sohasem nyújt lehetőséget arra, hogy kulturális, politikai, gazdasági vagy nemzeti életünket egyazon időben teljességgel kiélhessük.

Nyugat-keleti ingahelyzetünk s a szeszélyes középeurópai történelem hol az egyik, hol a másik fölfogásnak látszik kedvezni s így egyöntetű állásfoglalásra sohasem tud eljutni a nemzet. A Kossuth-Széchenyi ellentétnek éppen úgy ez a magyarázata, mint a kiegyezés

utáni Deák-Tisza és függetlenségi politikának. A legnagyobb hazafiak lesznek így évszázadokon az ellenpárt szemében hazaárulókká, mert nálunk a kormánypárti és ellenzéki elkülönülés — speciális történeti helyzetünknel fogva — mindig sokkal lényegbevágóbb különbséget jelent, mint külföldön. A nemzet életének legalapvetőbb szempontjai kerülnek egymással szembe társadalmi vagy gazdaságpolitikai elgondolások helyett. Részletkérdések megoldása helyett leül- és belpolitikai rendszerproblémák várnak tisztázásra. Nincs kevesebbről szó, mint arról, hogy az évszázadok óta összekovácsolt monarchiában alárendelt, egyenjogú vagy fölérendelt szerepet töltünk-e be, vagy felszámolva a közjogi kapcsolatot az itt élő kis népekhez közeledve megvessük-e alapját a dunai konföderációnak? A két megoldás mögött a pángermán és pánszláv veszély árnyéka rajzolódik fel, s egyéni szimpátiától, tájékozottságtól vagy fantáziától függött, hogy ki melyiket tartja virulensebbnek és a magyar nép jövőjét illetőleg döntőbb jelentőségűnek.

A magyar nemzet politikai kettéosztottsága azonban bizonyos mértékig kulturális diszparitást is jelent, illetőleg a politikai elkülönülés alapját sok esetben kulturális szempontok határozzák meg. Táj, felekezeti, világnézeti és nemzetiségi szempontok nagy szerepet játszanak ebben az elkülönülésben. A hitújítás mozgalmával tért vesztő univerzális középkori szemlélet helyébe az előbb csak hitéleti, illetve kulturális síkban jelentkező „nemzeti“ szempont lép és különleges politikai helyzetünknel fogva egyre nagyobb jelentőséget is nyer. A Béctől távoleső magyar tájak szemléletében így olvad össze a felekezeti és nemzeti szempont, a reformáció küzdelme ezért jelent egyidőben nemzeti és felekezeti szabadságharcot. Viszont később, mikor a francia forradalom eszméi hozzánk is eljutnak s ezzel kapcsolatban a nemzeti újjáébredés nálunk is kezdetét veszi, a Tiszától keletre eső terület szellemi és politikai irányító szerepét megtartja, mert e kimondottan protestáns jellegű vidék jobban reagál a század racionalista jelszavaira, mint a dogmákhoz ragaszkodó magyar katolicizmus. A magyar liberalizmus tehát a Tiszántúlon és Erdélyben talál legnagyobb visszhangra s mivel a XIX. század uralkodó eszméje a „szabadság“, magától értetődően a XIX. századi magyar történelemre e vidék üti rá legjobban bélyegét. Külpolitikai és közjogi szempontból a liberális Kossuth, gazdaságpolitikailag pedig éppen az előbbi szempontokból s legfőbbképpen éppen e vidék által „reakciónak“ bélyegzett Tisza találja meg leginkább az utat e magyar vidék szívéhez. Így érdekes ellentmondás és hasadás következik be e vidék szemléletében, de tovább is legaktívabb frontterülete marad a magyar politikának, amit bizonyít ama tény is, hogy a század vezető politikusai — a szellemi ellenpólust jelentő Széchenyit és Deákot leszámítva — szinte kivétel nélkül e területről kerülnek ki.

Trianon azonban érdekes fordulópontot jelentett e szellemi és politikai kettéosztottságban. A kudarcba fűlt két forradalom után a nemzet ösztönösen megérezte, hogy a liberális politikai elvek alkonya elérkezett, hogy a szabadság gondolat társadalmatomizáló szemléletét átfogóbb és speciális történeti fejlődésünkhöz közelebb-

álló rendszerrel kell felcserélni, hogy doktriner külföldi példák lemásolása helyett egy a viszonyainkhoz, adottságainkhoz, tehát lényegünkhöz sokkal inkább simuló nemzetpolitikai koncepciónak kell életet adni. Az olasz fasizmust és a német nemzeti szocializmust, sajnos, csak elméletben megelőző eme magyar „risorgimento“ igen helyesen ismerte fel ezt a szükséges új elvet a keresztény és nemzeti gondolat szintézisében. Ez gyakorlatban végrehajtva szükséges és forradalmi átalakulást eredményezett volna antiszociálisán berendezett gazdasági életünkben a mellett, hogy ugyanakkor egyben visszatérést is jelentett volna nemzeti tradícióinkhoz. Ez az irány képviselte a század nagy igazságát — a szociális elvet — a mellett, hogy elméletben a racionalista és materialista elméletekkel szakítva annak morális és világnézeti háttérét is adott. Népies és európai tudott lenni egyidőben. A benne kifejezésre jutó keresztény szellem, de meg az ország megcsonkítása is érthetővé tették volna, hogy a liberális elvekkel kevésbé szimpatizáló nyugati országrészek is fokozottabb jelentőséget nyerjenek a magyar politikában és az új politikai és kulturális szemlélet kialakításában. Ez azonban nem következett be. A kicsit túlfinomult Dunántúl az aktív Tiszántúllal szemben ismételt háttérbe szorult, mert nem képviselte olyan eréllyel gyakorlati politikánkban a nemzeti elvnek tekintett akkori érdekkört, mint a függetlenségi tradíciókra támaszkodó tiszántúli vidék a népiest. Így a keresztény és népies irányon belül az előbbi elv hátrányára eltolódás következett be, mely azóta is — különösen a németországi események hatása alatt — egyre fokozódik. Az új nemzedék soraiban — a cáfoló külsőségek ellenére is — a keresztény elv tartalmában veszít pozitív jelentőségéből és lassan negatívvá válik antiszemitizmus vagy egy új „nemzeti kereszténység“ irányában. Ez a húszas évek elején egyszer már fellángolt irányzat ma új erőre kezd kapni és az új nemzedék soraiból ismét azokat tolja a közélet első soraiba, akiket a húszas évek közepén megindult átértékelési mozgalom egyszer már háttérbe szorított. A nemzeti politikát a pozitív kereszténység irányában kiépíteni akaró réteg közéleti szempontból egyre inkább súlytalanná kezd válni e gondolat és irányzat illuzionistáival szemben. Az érzelmi és az értelmi beállítottságú fiatalság kettőssége napjainkban újra aktualitást kezd nyerni. A közös szociális nyomás alól az idővel lassan szabaduló új nemzedék egysége megbomlik és a két szemléletmód szétválasztja tömegeiket. A húszas évek elején az „érzelmi“, a húszas évek közepétől a harmincas évek elejéig az „értelmi“, azontúl pedig ismét az érzelmi az inkább hang- és irányadó réteg a generációs megmozdulásokban.

Az új nemzedék Trianon után tehát közös jelszavakkal indul, azonban e jelszavakba — temperamentumának, műveltségének, táji pszihéjének megfelelően — különféle tartalmat önt és azt nemcsak elvi téren, de módszer tekintetében is különbözőképpen értelmezi. Ez az ellentét gyakorlatilag ma még alig észrevehetően érvényesül, mert az új nemzedék közéleti és anyagi háttérbeszorítottsága folytán tekintetét elsősorban gazdasági helyzetének megjavítása felé fordította s e tekintetben mindkét réteg egyformán mellőzött és elhanya-

golt. Az elhelyezkedési szempontokon túl, az aktív politikai szereplésen azonban innen, kulturális téren már jelentkezik az ellentét s ez következtetést enged vonni a jövő magyar politikai élet problémáira és küzdelmeire is. Két típus és koncepció-forma van ismételtelen kialakulóban mind a kulturális, mind a politikai életben, a magyar népi és a magyar-európai hagyományokat kihangsúlyozó és művelő irányzat, mely eddig — tömegeit nem érintve — csupán legkiválóbb képviselőiben tudott szintézisbe jutni. Kulturális téren homogénebb és szinte kizárólagos ez a szemlélet, mint politikai téren. Az új magyar irodalom kelet- és nyugatmagyar szemléletű tábor a egyformán programjának vallja a magyar nép és a „magyarságnak“, mint kulturális értékfogalomnak minél tüzetesebb megismerését és felfedezését. A hungarológiai kutatás láza egyformán rabul ejtette mind a két tábor s a végső cél ma is az, amit Széchenyi Kelet Népe című könyvében kijelölt: „A magyar népnek¹ — írta — nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedüli heterogén sarjadék — ázsiai bölcsőjében rejtőz, eddigelé sehol ki nem fejtett, sehol érettségre nem virult sajátosságait; sajátosságait egy törzsofajnak, mely... bizonyosan annyi különöst s erejénél fogva bizonyosan annyi jót és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja... Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátosságait, mint ereklyét megőrizni s szeplőtelen minemiségében kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végcéljához, az emberiség feldicsőítéséhez vezetni.“ — Ez a szebben és emelkedettebben mai nap is alig megfogalmazható programút közös kiindulási alapot jelent az új nemzedék mindkét csoportja számára, de ezen belül — természetesen nem kizárólagos érvénnyel — az érdeklődési irány és arány megoszlik eredeti népiségünk és európai jellegünk kutatása tekintetében. Az új magyar szépirodalom is hű tükre e törekvéseknek. A Szabó Dezső és Móricz Zsigmond által még nem tudatos, illetve irányzatos formában képviselt népies irány háború után különösen kisebbségi ifjúságunknál nagy visszhangra talált, előbb csak programmatikus cikkekben, de később a szépirodalomban is. Tamási Áron és Nyirő József első öntudatos megtestesítői ennek az iránynak, nemcsak a szűkebb transzilván, de az egyetemes magyar irodalomban is. A mai Magyarországon főleg Illyés Gyula és Erdélyi József terjesztik és propagálják ez irányt munkásságukkal, de a főiskolai hallgatóság lapjaiban is egyre nagyobb teret foglal el e probléma, míg legújabban már folyóiratok is alakulnak e kutatási terület ápolására. A Babits Mihály és Kosztolányi Dezső által képviselt európai és az Ady által oly szerencsésen és geniálisan egyesített nemzeti-európai jellegű szépirodalomnak nincs itt figyelemreméltó képviselője, hanem ez a szemlélet átvonul az esszéirodalomba. Elsősorban nyugatmagyar tradíciókra támaszkodik e felfogás, de hatása ma már átsugárzik a határokon és a keletmagyar gondolkör szellemi fellelegvárában, Erdélyben is recepcióra talál a liberális eszmék hanyatlásával. Makkai Sándor újértelmű Bethlen Gábor- és Széchenyi-kultusz megindítója lesz e két legnagyobb magyarról szóló pompás tanul-

mányával és „Magunk revíziója“ című könyvével. Széchenyi katolikus-nyugatmagyar-európai szemléletét ülteti át keletmagyar-protestáns milióbe, de mégis tösgyökeresen transzilván szellemmel. Ezzel új szellemi fejlődés alapját veti meg Keleten is: az érzelmi elemekkel kelletténél jobban átszótt, de immár anakronisztikussá vált függetlenségi szellem lassan e vidéken is át fogja adni helyét az érzelmében hasonló erejű, de szemléletében reálisabb tekintetű nyugateurópai magyar koncepciónak. Egy reálisabb és mégis mélyebb magyarság kialakításában a keleti és nyugati magyar szemlélet tehát lassanként közelebb került egymáshoz s az új nemzedék soraiban szintézisének alapja meg lett vetve. Nemcsak az erdélyi, de az egyetemes húszéves magyar új nemzedék elit lapja, az erdélyi „Hitel“ már ennek az új, immár négyszáz éve hiányzó szemléletnek vált hivatott szószólójává. Első számának két vezetőcikkét Makkai és Széchenyi mai hirdetője, Szekfü írta s ezzel a szerkesztőség szimbolikusan is kifejezésre juttatta a korábban sok tekintetben ellentétes úton haladó két magyar szemléletnek korszerű egyesítését. De ez a szellemi találkozás abból a szempontból is igen nagy-jelentőségű, mert a keresztény-nemzeti politika recepciójára a magyar Keleten, illetve a keleti szellem- és érzelmkörben is előkészítette a talajt, miáltal azt — egyelőre még ugyancsak elméletileg — nemzetpolitikai síkba emelte. A racionalista szellemi áramlatokra mindig jobban reagáló magyar Kelet ekként legfiatalabb generációjában magáévá teszi Széchenyi keresztény nemzetszemléletét s ezzel kulturális és politikai stílus tekintetében eljegyzti magát azzal a Nyugattal, melyet doktriner módon azonban mégsem akar többet utánozni. Ennek a rétegnek Nyugat csak útirány, nem pedig minta, melyet kritika nélkül le kell másolni. Legnagyobb élménye — s ebben is Széchenyi tanítványának bizonyul — a Magyar Parlag, melynek számára — a velünk ellenséges Európában — helyet akar juttatni „a nap alatt“.

Az új nemzedék Bethlen Gábor és Széchenyi István szellemi és erkölcsi felismeréseiből táplálkozó eme csapata azonban harmincéves rétegében az utóbbi években a trianoni Magyarországon háttérbe kezd szorulni. A német nemzeti szocializmus „népiség“ élménye széles rétegeiben hatotta át az új nemzedék tömegeit s egy új romantikus irányzat, a parasztkultusz vette kezdetét. Ez irány eredeti elgondolásaiban természetesen nem jelentett ellentétes mozgalmat az előbbivel, azonban exponensei azok közül kerültek ki, akik már a múltban is hajlamosnak mutatkoztak politikában és irodalomban egyaránt a romantikus szempontok méltánylására és képviselőtére. A múlt század népies költészetéből táplálkozó irodalmi és a függetlenségi eszmekörből kinőtt politikai szemlélet hamar rátalál a népies-paraszt és a faji-turáni eszmekörben foglalt romantikus célkitűzések kultuszára. Ezzel részben ismételten elhomályosítja az új nemzedékben kialakulni kész reálpolitikai és kritikai nemzetszemléletet, részben — természetesen változott formában — újra felveti és érvényesüléshez juttatja a már-már kialváshoz jutó kelet- és nyugatmagyar ellentétet. Ez irány irodalmi exponenseiben már nem alkalmazkodik a tájszemponthoz. Igen sok esetben

dunántúli írók képviselik a Kelet és tiszántúli írók a magyar Nyugat szempontjait. A felekezeti határ éppen ennyire elmosódó, mert katolikus és protestáns írók egyforma számmal és súllyal szerepelnek ebben a mozgalomban is éppen úgy, mint a Makkal—Szekfű munkái által inspirált munkacsapatban. Időn, eseményeken, felekezeteken, tájakon és történelmi szimpátiákon felül tehát itt a magyarság örök kettős arcának megnyilvánulásáról van szó, arról a lelki-szellemi-érzelmi kettéosztottságról, mely a lélekben és szívben van elrejtve s mely a keleti-nyugati magyar ellentét mai formájában csak a történelem véletlene folytán nyert területi elhatárolást, de más történelmi környezetben talán éppen fordítva alakulhatott volna ki.

A szélsőséges álmodozásra és érzelmi kirobbanásokra inkább hajlamosabb keleti magyarság az utolsó négy száz év magyar történelmében valószínűleg földrajzi okokból vitt aktívabb szerepet, mint a nemzeti függetlenségünket veszélyeztető Bécshöz s ennek hatalmi körzetéhez közelebb fekvő nyugati. Ezt a feltevésünket igazolni látszik a középkori magyar fejlődés. A magyar nagyhatalom politikai és kulturális bázisa egyformán a nyugati vidék s ebben a korban minden jelentős politikai megmozdulás is innen származik. A magyar humanizmus és renaissance elsősorban nyugatmagyar képződmény s ennek leghivatottabb képviselője, I. Mátyás erdélyi származása dacára is teljesen nyugati stílust és szellemet honosít meg. Dunántúl s az északnyugati felvidék elsősorban ezért, másodsorban pedig a török dúlástól való fokozottabb megkímélése miatt marad meg az európai magyar tradíciók földjének. Kelet azonban Mohács után hadszíntérré válik s ugyanekkor éghajlati és földrajzi különbségei is jellegzetesebben kitűnnek. A keletmagyar réteg leszegényedik, a keleteurópai népekkel erősebben keveredik, bekapcsolódik a dunai kis népek körzetébe s az állandó védekezésben, dacára számbeli fogyásának, ellenállóerejében megacélozódik. A kétszázéves török és a négy százéves német küzdelem rögzíti ezt a helyzetet és a magyar jelleg sarkalatos tulajdonságává avatja. A magyar jellemben rejtőző kettősség most már területi elhelyezkedést nyer s a keleti-nyugati probléma most már a szűkebb haza határain belül is érvényesül. A „nyugati magyar“ politikai tekintetben nagyhatalmi, kulturális téren latinos, renaissance-beli, vallási vonatkozásban pedig katolikus emlékeire és hagyományaira támaszkodik s e „nagy magyar“ koncepciók vonalán szeretné felépíteni újra a magyar államiság épületét. Bizonyos grandiozitás és európai hajlékonyság jellemzi ezt a szemléletet a minden tekintetben szűkebb keretekkel megelégedni tudó keleti „kismagyar“ szemlélettel szemben. A nyugati magyar Európér, aki nemzetének felemelkedését elsősorban a civilizálódás és vagyonosodás útján keresi s akiben — nem annyira módszer, mint inkább elvi téren — kiirthatatlanul benne él dunavölgyi vezérszerepének és felsőbbségének tudata. A „keletmagyar“ ezzel szemben sokkal inkább felejteni látszik középeurópai hivatását, jellegben, színvonalban közelebb került a környező keleti kis népekhez, közöttük inkább otthon érzi magát, mint Nyugaton, de ezekkel szemben magyarságának felsőbbségét mégis sokkal érdekesebb formában tudja

gyakorolni és kifejezésre juttatni, mint a Keleten inkább szervezni és gyarmatosítani, mint leigázni vágyó nyugatmagyar. Innen származik kulturális és politikai életünk számos érdekes ellentmondása. Az elméletben sokkal inkább demokratikus keletmagyar, aki magáévá teheti Kossuth konföderációs elméletét s így a dunavölgyi kis népek tömörülésének gondolatát, a gyakorlatban sokkal kevésbé képes erre az együttműködésre, mint a szentistváni nagy hatalmi tradíciókat őrző, de ezeket sokkal simább eszközökkel érvényesítő nyugatmagyar. Nem a hangoztatott eszméken és gondolatokon válik el tehát a kelet-nyugat, az európai vagy népi magyar jelleg, hanem az eszmék átélésének és intézményesítésének módján. Kiterjesztő magyarázattal talán azt lehetne mondani, hogy temperamentum és modor, nem pedig tudás kérdése a fennálló ellentét, amit bizonyít ama tény is, hogy a reformáció óta az európai eszmeáramlatokkal sokkal inkább a Kelet, mint Nyugat tartotta fenn kapcsolatát s ennek dacára sem változott e vidék népi sajátágokba ágyazott speciális karaktere. Az eszmék megélésének módján, nem pedig tartalmán válik szét tehát a keletmagyar és nyugatmagyar jelleg, szinte sokkal inkább anatómiai és pszichés adottság, mint öntudatos vagy tervszerű állásfoglalás.

Ez a természet által belénk oltott kettősség — mely tehát senkinek, legfeljebb a sorsnak róható fel — teszi lehetővé, hogy ezzel a kérdéssel sine ira et studio foglalkozzunk. De foglalkoznunk kell is vele, ha azt akarjuk, hogy a nemzet minden időben és minden körülmények között képes legyen eredeti hivatásának útjára rátalálni s a számára legmegfelelőbb életformát megvalósítani. A kelet-nyugati, vagyis a népi és európai életforma ekként két iránytű, mely a történelem sötét útvesztőjében egyformán útmutatóul szolgálhat. Mindkét elem szükséges, de mindkét elem túltengése könnyen nemzettragédiához vezethet. Bethlen Gábor és Széchenyi István legnagyobb érdeme az, hogy végre tudták hajtani szűkebb keleti és nyugati hazájukban e gondolatok gyümölcsöző szintézisét. A magyar kulturális és politikai élet legnagyobb problémája tehát ez elemek mennyiségi, minőségi és időbeli keverése, az érzelmi és értelmi, a kontemplációs és akarati, az elméleti és gyakorlati szempontok ökonomikus felhasználása. Háború előtti életünk csődje is erre vezethető vissza. Múltunk tradícióit dilettánsok, jövőnk útjait doktriner fantaszták keresték. Gyökérnélküli volt mind a két réteg s a népszínmű vagy a dekadens költészet két véglete között nem volt áthidaló, tömeget vezető és tömeget irányító valódi nemzeti műveltség.

A trianoni Magyarország tehát nemcsak területileg, hanem lelkileg és szellemileg is több részre oszlott. Az új nemzedék első generációs élményének azonban éppen ezt az ellentétet felszámolni hivatott szándékot és törekvést kell tartanunk. A jobb- és baloldali szemlélet értékes felismeréseiből alkotott szintézis lesz az új generáció célkitűzése s ennek megvalósítására fog össze lefelől egyetemesen a többségi és kisebbségi magyar ifjúság. A fővárosi szervezkedésekben irányító szerepet kapott erdélyi csoport azonban a maga keletmagyar szemléletével csakhamar fémjelzi e mozgalmat s ettől kezdve a tiszántúli és erdélyi gondolatkör lesz dominálóa

a mozgalomban. Az új irodalmi népiség jelentkezésével ez irány még csak jobban megerősödik s a szlovenszkói radikális ifjúsági mozgalmak kialakulásával politikai tartalmat is nyer. A Bartha Miklós Társaság és Wesselényi Reform Klub időszaka ez, az a periódus, mikor már minden forr és erjed, de szilárd és kiegyensúlyozott alakot még nem tud öltetni. Az államhatalmi beavatkozás ekkor új helyzetet teremt. A kimondottan baloldali elemek elkülönülnek, háttérbe szorulnak s ugyanekkor a keresztény egyházak szellemében szervezkedő csoportok lesznek képviselői a korszerű szociális elvek hangoztatásának. A világnézeti háttér kimondottan kereszténnyé válik, de újra csak időlegesen és erőtlenül, mert természetes határait a hódítani kezdő népi szemlélet sok helyen átlépve ismét elhomályosítja. A népiség divatja a harmincas évek felé hirtelen fellángol s még e mozgalom megindítóiban is ellenérzést vált ki indokolatlan túlzásaival. Az „extra Hungáriam non est vita“ elve irodalmi, kulturális és politikai tekintetben ismét kezd dominálóná válni s ez új szellemiség képviselői nem veszik észre, hogy túlzott kultuszukban mennyire idegen, sőt kimondottan német minta után haladnak.¹ A túlzott s immár nyugateurópai jellegű veszélyeztető népiség közép-európai koncepciója, a „turáni-szláv parasztállam“ gondolata ellen ekkor emeli fel szavát Szekfű Gyula,² míg irodalmi téren Németh László intéz támadást indulásukban dédelgetett irodalmi neveltfinak ellen.³

Ennek az egyoldalúságra hajlamos szemléletnek „zsibbasztó“ hatása politikai síkban máris érezteti hatását. A reformnemzedék megmozdulása alkalmával napfényre került programok elárulták, hogy az új generációnak határozott programja csupán az agrár-, sőt helyesebben az agrár-szociális kérdések terén alakult ki, holott népünk és társadalmunk bel- és külpolitikai, valamint dunavölgyi és európai helyzete sokkal komplikáltabb, semhogy ezek a problémák képesek lennének kimeríteni teljes élettartalmát. A reform ily kismérvű nem lehet, mert a reformkor a bel- és külpolitika összes problémái tekintetében új tájékozódást feltételez. A népi koncepción felépült, faji szempontoktól átszőtt keletmagyar-tiszántúli szemlélet azonban már jelenlegi elvi megjelenésében is mind a bel-, mind a külpolitikában más ideálokat vall magáénak, mint a nyugati-tiszántúli „európai“. A részint demokratikus függetlenségi, részint német nemzeti szocialista elemekből kipült jelenlegi „kismagyar“ elmélet, annak ellenére, hogy belpolitikai téren ő volt a „német veszedelem“ felfedezője és legmeggyőzősebb propagátora, külpolitikai téren a germán veszélyt nem tartja virulensnek s a pánszláv terjeszkedést is meggátolhatónak tartja a kossuthi konföderációs elmélet felelevenítésével, holott kétségtelen, hogy germán befolyás és vezetés alatti szövetkezése a kis népeknek mindnyájukra degradációt jelentene. Ezzel szemben az európai-nyugati szemlélet belpolitikai téren a szentistváni tradíciókra támaszkodva toleránsnak bizonyul s így a

¹ Pongrácz Kálmán: Magyar irodalompolitika. (Válasz I. évf. 148. oldal.)

² Szekfű Gyula: A „turáni-szláv“ parasztállam. (Magyar Szemle V. kötet.)

³ Németh László: Sznobok és parasztok. (Tanú VIII. 191. és 192. oldal.)

nemzetiségeinkkel való kibékülést sokkal inkább bel-, mint külpolitikai síkban keresi. A szláv és germán veszélyt egyformán virulensnek tartja s éppen emiatt hajlik egyes híveiben a kettős monarchia visszaállításának programja felé, mellyel némelyek szerint mindkét veszélyt parírozni tudnánk annál is inkább, mivel a dunai konföderáció a mai status quo mellett a magyarságra kedvező formában megvalósíthatatlan, míg a visszaállított monarchia új, érdekeinknek kedvező csoportosulás magja is lehetne a Dunavölgyben. Ez álláspont éppen ezért latin orientációt sürget s helyesli a dunavölgyi „latinizált“ népekkel való kapcsolat felvételét, vagyis Ausztria mellett Lengyelország bevonását is az Adriától a Keleti-tenger—Finn-öbölhöz húzódó szláv- és germánellenes korridorba. A „kismagyar“ szemlélet a belpolitikai programúiban (mi a megvalósítástól még messze van) főleg agrár beállítottságú és progresszivistá, míg a „nagy magyar“ koncepció inkább alkotmányvédő és az ország népsűrűségére, valamint Keleten érvényesülni hivatott nagyipari kivitelünkre tekintettel sokkal inkább a jelenleg sok tekintetben túldimenzionált és talaj nélküli nagyipar átépítésének, mint megszüntetésének a híve. A politikai módszer tekintetében a népies politika több képviselője hajlamot árul el a faji színezettségű parancsuralmi rendszer, vagyis a nemzeti szolidaritás kiépítésére, míg a nyugati irányzat a keresztény és alkotmányos elvek elsőbbségét vitatja.

A keleti és nyugati szemlélet amint érvényesül a szépirodalomban, úgy érvényesül tehát a politikában is jelenleg és talál különböző érvényesülési formákat. Természetesnek és némileg törvényszerűnek kell tehát tartanunk, hogy ez az ellentét az új nemzedék szemléletén belül is érvényesül s az új politikai helyzetben is érvényesülésre talál. A magyar nemzet érvényesülésének két létformája ez; mindkettő szükséges és elengedhetetlen, mint a nemzet tájékozódásához és fennmaradásához nélkülözhetetlen lelki és szellemi szubsztancia, de érvényesülésük arányát, módját, idejét, helyét a történelem adott helyzetei határozzák meg. Az igazi magyar probléma tehát nem a keleti vagy nyugati szemlélet és életstílus dilemmája, hanem e létformák ökonomikus variációja. A hitújítás és az ezután fellépő racionalizmus koráig Magyarország nagyságát, nemzeti és nyugati jellegét a katolikus Egyház univerzális szemléletű politikai és szellemi rendszerébe való bekapcsolódás által biztosította, míg később, mikor az individuális szempontok a hit, gazdasági, politikai és bölcséleti rendszerekben maguknak utat törtek s az újkor Európaét rövidesen átalakították, a nemzet szabadságküzdéseit — a fegyverek ereje mellett — e gondolatokhoz való vonzódása és szolidaritása által is biztosította. És ma mikor—a racionalista-liberális rendszerek alkonyakor — egy új kollektív vagy még helyesebben univerzális szellemrend kezd kibontani szárnyait, mi sem természetesebb, hogy a magyarság kezd visszatérni keresztény hagyományaihoz és újra hasonló akar lenni Európához és régi önmagához. A kollektív és magyar gondolat szintézise — a történelem mérlegén mérve — nem lehet más, mint a keresztény és magyar szellemkép összeegyeztetése, korszerű revíziója, a latin szellemű, de a faji toleranciájában speciális dunavölgyi

jelleget nyert hungarizmus szellemi és politikai renddé való kicpítése. A földrajzi helyzeténél és történelmi küldetésénél fogva hozzánk annyira közel álló Ausztria egyszer már próbálta megtalálni modem fejlődésének létformáit a Dollfuss által kijelölt úton. Ez a keresztényszocialista és osztrák nemzeti szellemből sarjadt új politikai rend mind partikuláris, mind európai szemléletében humánus és keresztény igyekezett maradni a mellett, hogy a század uralkodó és sürgető szempontjait — a kollektívizmust és nacionalizmust — magáévá akarta tenni. A magyar „nyugatiság“ jelenlegi perspektívái ma nagyjából ugyanezek. Törekvései parallel haladnak ezekkel a törekvésekkel, szempontjai legalább annyira európaiak, mint nemzetiek, célkitűzéseiben annyi a tradicionalizmus, mint az aktualitás. Vagyis: ma a század fejlődési és szellemiránya a magyar nemzet „nyugati tradícióinak“ kedvez, ma — ellentétben a megelőző századokkal — „keletiségünk“ szempontjait kell inkább a második vonalba szorítani s a magyarság életében egyszer már intézményesített keresztény-európai-nyugati szemléletnek kell ismételten érvényt szereznünk. Két létformánk között az európai fejlődés ellenállhatatlanul sodor minket „nyugati felünkhöz“, nem a tőlünk nyugatra eső külföldi minták utánzása tekintetében, de nemzeti vonatkozásban, vagyis a magyar múlt európai hagyományainak és célkitűzéseinek feltámasztásában. Nem arról van szó, hogy önmagunkat el- és felcseréljük Európával, hanem éppen ellenkezőleg arról, hogy a divatos és reánk nézve idegen szellemű politikai áramlatokkal szemben magyarságunk európai nyugati tartalmát állítsuk védőgátul, hogy a korszerű reformok és eszmék forगतagában se veszítsük el nemzetiségünk szempontjait és tradícióit, tehát a XX. században is önmagunkat és mindig csak önmagunkat adhassuk, vagyis azt, amik voltunk, amik vagyunk és amivé lenni akarunk.

A népi és európai szempontok tisztázása és korszerű rendszerré való formálása e szempontból szükséges és elengedhetetlen. Az új nemzedék figyelmét fel kell hívni a keleti és nyugati magyar szellemiség funkcionális jelentőségére és történelmi értékére. Ha a „hungarológiai tudomány“ szolgálatába állított magyar történelem, irodalom, néprajz, szociológia, művészet és pszichológia teljes gazdagságában napvilágra hozza ennek a két, de mégis örökké egy lelkiiségnek valódi szépségét és tartalmát, ha rámutat egymást feltételező és egymást felváltani hivatott törvényszerűségére, ha bebizonyítja mindkét szemlélet tősgyökeres magyar voltát és nemzeti jellegét, — úgy nemcsak kulturális láthatárunkat szélesítette ki, de politikai szempontból is úttörő munkát végzett. A keleti és nyugati szemlélet megértéssel lesz egymás missziója iránt s mindig hajlandó lesz saját helyét — a kor szempontjait méltányolva — a másiknak átengedni, ha majd ezt az egyetemes magyarság érdeke és történelmi küldetése megkívánja.

PONGRÁCZ KÁLMÁN